

In de publieke beeldvorming rond de Nederlandse veteranen valt een ontwikkeling waar te nemen. Van held tot dader tot slachtoffer. Het slachtofferbeeld overheerst ook bij de 'vredeSMissieveteranen'. Maar dat is niet terecht.

VERSCHUIVENDE BEELDEN

Het imago van Nederlandse veteranen na WO2

Drs. M. ELANDS

Historicus, medewerker Kennis- en
Onderzoekscentrum Veteraneninstituut

In de meest klassieke vorm hebben veteranen gevochten voor koningin en vaderland. Ze hebben het land verdedigd of een bedreiging weerstaan. Ze hebben risico's gelopen en offers gebracht. Ze hebben moed getoond of hun angst overwonnen. Als hun missie belangrijk en succesvol was, wachtte hen thuis een warm onthaal. De samenleving uitte zijn waardering en bewondering. Parades, herdenkingen, monumenten en toespraken vielen hen ten deel. De gewonden kregen medische zorg, de invaliden ondersteuning. Het land koesterde zijn helden in woord en met daad. Het patroon was anders wanneer de missie omstreden of zonder succes was. Het eerbetoon bleef dan vaak grotendeels achterwege of werd alleen in kleine kring getoond. Ondanks de risico's en de namens het volk gebrachte offers onthield de samenleving deze categorie veteranen hun traditionele beloning: waardering en bewondering. Sterker nog, segmenten van de samenleving toonden zich vaak kritisch en stelden het militaire optreden ter discussie. De media speurden naar fouten en misdragingen. Wel kregen de gewonden nog steeds hun medische zorg en de invaliden ondersteuning. De samenleving zag zijn helden echter ook als daders en verdrong ze tijdenlang uit het collectieve geheugen. Vandaag de dag hebben we nog een derde catego-

rie veteranen. Zij vochten meestal niet voor koningin en vaderland, maar dienden de internationale gemeenschap. Zij creëerden, bewaarden of versterkten een doorgaans wankel vrede, en raakten daarbij soms in gevecht. Ze liepen risico's, brachten offers en kwamen soms met een blauwe helm vol aangrijpende herinneringen terug. Hun terugkeer naar huis voltrok zich meestal in betrekkelijke stilte. De ene keer was er wat waardering, de andere keer wat kritiek. Wel groeide het besef dat een deel van de veteranen de blauwe helm met aangrijpende herinneringen niet kan afzetten. Ontsporende veteranen vragen daar soms op gewelddadige wijze aandacht voor. Met andere woorden: dit type veteraan is een beetje held en een beetje dader, maar wordt vooral beschouwd als een slachtoffer met psychische klachten. Een beetje bewondering of lichte afkeuring, maar vooral medelijden valt hem ten deel.

In Nederland zijn alle drie groepen veteranen aanwezig. De helden, de daders en de slachtoffers. Soms werden de helden uiteindelijk daders en werden de daders uiteindelijk slachtoffers. Het is nu de vraag of de slachtoffers – de psychisch gekwetste veteranen – ook weer een beetje helden kunnen worden. Tussen de groepen en de beelden van die groepen loopt een duidelijke lijn. Vlak na de Tweede Wereld-

oorlog waren er vooral helden. Dertig jaar later beheersten de daders het veteranenbeeld. Tegenwoordig lijkt de veteraan vooral slachtoffer. Het waren vooral de media die dit beeld neerzetten en uitdroegen. Daarmee oefenden de media gelijktijdig grote invloed uit op het ontstaan en de inrichting van het Nederlandse veteranenbeleid.

Van held tot slachtoffer

Direct na de Tweede Wereldoorlog deelden de media in de klassieke houding tegenover de veteranen. Hoewel de Nederlandse militairen slechts beperkt succesvol waren geweest, koesterden het land en de media hun helden. De verdedigers van het vaderland die in 1940 met grote moed vergeefs een oppermachtige vijand hadden weerstaan, de leden van het verzet die met gevaar voor leven de strijd hadden voortgezet, de militairen en zeelui die zij aan zij met de geallieerden vochten en voeren en uiteindelijk wel succes hadden. Het was een klassiek verhaal van offers en ontberingen. Het was een verhaal dat in de media en tijdens herdenkingen met enige regelmaat werd verteld. Deze veteranen waren helden. Aan hun behoefte aan maatschappelijke erkenning werd voldaan. Zij kregen af en toe – op nuchtere Nederlandse wijze - onze bewondering, maar ook niet meer dan dat. Veteranenzorg bleef uit. Een held heeft toch immers geen psychische klachten?

Voor de ongeveer 150.000 Nederlandse militairen die in de tweede helft van de jaren veertig in de Indonesische dekolonisatieoorlog vochten lag het anders. Zij kregen na terugkeer in hun Nederlandse woonplaatsen weliswaar meestal een warm onthaal. Dit had echter weinig met bewondering, als wel met opluchting te maken. Er heerste opluchting dat de zonen veilig waren teruggekeerd. De samenleving zag geen reden voor het uiten van grote waardering. De oorlog was immers verloren. Nederland was na 400 jaar zijn kroonkolonie Nederlands-Indië kwijt. Nederland was als de vader die ontdekte dat zijn kind niets meer met hem te maken wilde hebben. De eerste kritiek op de opvoedkundige kwaliteiten van die zelfde vader en zijn soms hardhandige aanpak stak de kop op. Het trauma van het verlies van Indië werd echter weggestopt en de gezagsgetrouwe media lieten het erbij. De militairen die met dit nationale trauma verbonden waren, kregen slechts praktische hulp om hun burgerleven weer op te pikken. Erkenning bleef uit, evenals veteranenzorg. Een tragische held is geen echte held en moet dus blij zijn met wat hij heeft.

Dertig jaar - in 1969 - later waren de media beduidend minder gezagsgetrouw. De Nederlandse kinderen van de jaren zestig vonden het de hoogste tijd het Nederlandse 'Vietnam' tot onderwerp van publieke discussie te maken. Diverse media zochten en vonden veteranen die in de pers en op televisie verklaarden hoe slecht het beleid destijds was en hoe wreed een deel van de Nederlandse militairen was opgetreden. Vooral de getuigenissen op televisie over oorlogsmisdaden hadden een enorme impact. Televisie was immers de nationale kansel. Dit keer werd er in 1969 niet over de zege van Eddy Merckx in de Tour de France of over de maanlanding van Neil Armstrong gepredikt, maar waren de camera's gericht op de Indiëveteraan en op zijn rol als oorlogsmisdadiger. De discussies in de media en de politiek hielden maandenlang aan. Zij versterkten het beeld van de Indiëveteraan als potentiële oorlogsmisdadiger. Aan de grootste groep Nederlandse veteranen hing plotseling een

bedenklijke lucht. Het was een lucht die bleef hangen. Het was ook een lucht die door de media decennialang met regelmaat werd verspreid. Na enig vergeefs protest liet de Indiëveteraan het erbij. Hij was nooit held geweest en nu ineens een dader. Hij voelde zich veroordeeld zonder eerlijk proces.

Van dader tot slachtoffer

De rechtszaak was echter nog niet ten einde. De media waren aanvankelijk vooral aanklager, maar groeiden tegelijkertijd ook in hun rol als advocaat van de Indiëveteranen. Hun nieuwsgierigheid won. Hoe kon het toch dat die onschuldige strijd in Indonesië – toch vooral een soort politieoptreden met enkele grote militaire acties – Nederlandse jongens tot het plegen van oorlogsmisdaden of excessief geweld had gebracht? Blijkbaar klopte het bestaande onschuldige beeld van de strijd niet. Diverse journalisten doken in het militaire optreden. Zij ontdekten dat de dienstplichtigen destijds met een onmogelijke opdracht waren uitgezonden en in een wrede en uitzichtloze guerrilla-oorlog waren terechtgekomen. Door zich via het thema oorlogsmisdaden in de militaire omstandigheden te verdiepen, kantelden de media langzamerhand het beeld van de veteranen. De Indiëveteranen werden nu vooral slachtoffers van mislukte overheidsbeleid.

Dit beeld kreeg in de media in de jaren tachtig de overhand. Het werd verder versterkt door de onder invloed van de opkomende 'slachtoffercultuur' toenemende media-aandacht voor de langdurige of verlate psychische gevolgen van oorlogservaringen. Blijkbaar hadden vele duizenden Indiëveteranen forse en blijvende psychische klachten aan de strijd overgehouden. De rollen werden plotseling omgedraaid. Van verdachten werden de Indiëveteranen aanklagers. Zij klaagden de overheid aan voor nalatigheid. Deze had hen op een zinloze missie gestuurd en hen vervolgens erkenning en veteranenzorg onthouden. De media fungeerden daarbij als advocaat van de veteraan. Onder druk van de veteranen en de media beloofde de regering vanaf het einde van de jaren tachtig beterschap. Er kwam een monument, een jaarlijkse herdenking, financiële compensatie en veteranenzorg. De veteraan was weliswaar nog steeds een beetje dader, maar ook een beetje een tragische held en vooral slachtoffer. De invloed van de media op het ontstaan van het

Wijlen Prins Claus en Koningin Beatrix leggen een krans op de Dam.

Nederlandse veteranenbeleid was al met al aanzienlijk. Het waren de media die de maatschappelijke discussie over oorlogsmisdaden weerspiegelden, maar ook aanzwengelden en op gang hielden. Het waren de media die het grote publiek ervan overtuigden dat de Indonesische dekolonisatiestrijd geen beperkt militair optreden, maar een meedogenloze guerrillaoorlog was geweest. Het waren tenslotte de media die als doorgeefluik van veteranenwoordvoerders opraden, en in brede kring duidelijk maakten hoeveel er destijds van de militairen was gevraagd en onder welke last die veteranen nog altijd gebukt gingen. Een grondige journalistieke verdieping in het militaire verleden maakte die opvallende verandering van boodschap mogelijk.

Net als het eerdere beeld van de veteraan als dader – dat bijna twintig jaar van kracht bleef – blijkt ook het beeld van de veteraan als slachtoffer sterk. Journalisten herkennen de kracht van een beeld en blijven zoeken naar verhalen die dit beeld bevestigen. Zij zoeken die verhalen dus ook bij de moderne veteranen, de veteranen van vredesoperaties. Veteranen die ontsponen en veteranen met post traumatische stressstoornis lijken als gesprekspartner of hoofdpersoon van reportages vooralsnog sterk de voorkeur te krijgen. Vredesoperaties leveren immers doorgaans geen helden op. Er zijn geen zwaarbevochten overwinningen en ogenschijnlijk worden ook geen zwaarwegende nationale belangen gediend. Deelname aan sommige vredesmissies is omstreken, het resultaat wordt niet zelden bekritiseerd. Bij gebrek aan een rijke voedingsbodem voor verhalen over helden of daders, is er alle ruimte voor verhalen over slachtoffers. Een recente peiling van de publieke opinie bevestigt dit beeld. Maar liefst 70 procent van de Nederlanders is het eens met de voorgelegde stelling dat een groot deel van de veteranen psychisch beschadigd is. Veteranen zijn in de publieke opinie dus niet primair stoere Rambo's of dappere vredesbrengers, maar eerder patiënt. De veteraan is nu blijkbaar iemand die als slachtoffer van zijn humanitaire inspanningen wordt gezien. Door het voortdurend benadrukken van de psychische last van het bewaren van de vrede, wordt de discussie over het Nederlandse veteranenbeleid steeds sterker bepaald door het thema veteranenzorg. Onder invloed van de media-aandacht voor zelfmoord en psychische klachten onder veteranen wordt de veteranenzorg momenteel zelfs herzien en geïntensiveerd. Het jarenlange bewaakte evenwicht tussen erkenning en zorg dreigt te verdwijnen. De media-aandacht voor het werkelijke militair optreden tijdens vredesoperaties is namelijk beperkt. De bekendheid ermee onder het brede publiek is dus ook beperkt, en de waardering blijft zodoende breed maar oppervlakkig.

Bovenste foto:
 Brandende kampong in Nederlands Indie.

Middelste foto:
 Unifil-gangers begeleidt gesneuvelde maat.

Onderste foto:
 Irene Brigade rijdt in 1945 Den Haag binnen.

Van slachtoffer tot ...

Voor de Nederlandse overheid en de krijgsmacht is het mediabeeld van de militair of veteraan als slachtoffer met psychische klachten weinig aantrekkelijk. Het aanzien en de aantrekkelijkheid van het militaire beroep worden er immers ernstig door ondermijnd. Ook al die veteranen zonder klachten – gelukkig de meerderheid – voelen zich door het uitdragen van het slachtofferbeeld tekortgedaan en gestigmatiseerd. Mede daarom heeft de overheid het initiatief genomen om de bekendheid met het militaire optreden en de publieke waardering ervoor te vergroten. Vanaf dit jaar kent Nederland – in navolging van grotere westerse landen – een landelijke veteranedag. Of dit een succes wordt, hangt ook nu weer van de media af. Zijn zij net als in de periode van het debat over de dekolonisatieoorlog wederom tot verdieping bereid en in staat? Stellen zij zich bijvoorbeeld de vraag hoe het komt dat ogenschijnlijk vreedzame missies toch zoveel impact op de soldaten en veteranen hebben? Zoeken zij vervolgens naar een genuanceerd antwoord? Krijgen zij dus bredere belangstelling voor de omstandigheden waaronder tienduizenden jonge militairen hun vredeswerk hebben verricht en beschrijven zij wat dit oplevert? Als dat het geval is, zal het beeld geleidelijk opnieuw veranderen. De media zullen ontdekken dat de militair en de veteraan eigenlijk net gewone mensen zijn: soms held, soms dader en soms slachtoffer.

««

